

SÁNTHA ISTVÁN

„REMÉNYTELJES JÖVŐ!?”

Választási lehetőségek Dél-Szibériában élő evenki fiatalok életében¹

BEVEZETÉS

A falu mintegy negyven kilométerre fekszik a magasfeszültségű vezetéktől, amely a megye központba vezető országút vonalát követi. A térségben ez a két tereptárgy jelenti a „civilizációt”. Egy téli utazás teherautón a tajgai faluból az első az országút mentén fekvő faluig körülbelül négy órát vesz igénybe. Egy ilyen utazásra nem vállalkoznak sűrűn sem a helyiek, sem az idelátogatók (csak akkor, ha ez elkerülhetetlen vagy nagy hasznot ígér). Egy ilyen vállalkozás télen a nagy hideg, tavasszal és ősszel a környék mocsár jellege miatt mindig a meghibásodás (például motor, kerék, futómű) és a kényszerű pihenő veszélyével jár.

Április végétől november elejéig az aktuális ökológiai (és időjárási) viszonyoktól függően a mocsarakkal körülölelt falut egyáltalán nem lehet megközelíteni járművel. Az időszak kezdetén és végén is csak kiszolgált csapatszállító járművekkel vagy speciális terepjárókkal (a múltban helikopterekkel) lehetett nagy nehézségek árán a civilizációt jelentő első faluig eljutni. A járműveket és a szükséges üzemanyagot a megyei adminisztráció biztosítja, ha ez a vezetés aktuális érdekével is megegyezik. Helikoptereket csak kivételesen, kétszer-háromszor évente, sürgősségi ellátás esetén indítanak a mintegy 500 kilométerre fekvő Irkutszkból. Ezenfelül csak a katasztrófaelhárítás bukkan fel a környéken a nyári tajgatüzek megfékezésére bevetett repülőgéppel.

Az elektromos vezeték nem éri el a falut. „Normális esetben” nyáron délután 5-től (télen este 8-tól) éjjel 1-ig egy régi dieselgenerátor szolgáltat áramot a falu részére. 2003-ban azonban már júniusban elfogyott a gázolaj. Ez azt jelentette, hogy azt a két napot leszámítva, mikor a falu leggazdagabb embere adott gázolajat egyik

¹ A cím első fele összhangban áll Hilary Pilkington azon megfontolásával, mely szerint: „míg a szovjet periódusban a fiatalság a fényes jövőt szimbolizálta, azt, amelyet a fiatalok maguk számára építettek és éltek is benne, addig a posztszovjet Oroszországban a fiatalság már annak a mélységnek a szimbóluma, amelybe az ország esett. A fiatal asszonyok morális állapota (a meghatározás csak a reprodukáló szerepre szorítkozik) az ország egészének degradálódását szimbolizálja...” (PILKINGTON, 1994, 4). A cím második felének bővített változata már több kapaszkodót ad a dolgozat elméleti megközelítéséről is: a tudás mint elmélet; az elmélet mint a gyakorlat alapja és azok a lehetőségek, melyeket a külvilág kínál fel evenki fiatalok számára Dél-Szibériában.

hozzátartozójának temetési előkészületeihez, június elejétől–november elejéig egyáltalán nem volt kommunális áramszolgáltatás a faluban. Elvileg három magánháznál volt még saját gázolajjal működő kis generátor. Gyakorlatilag egyetlen üzemanyag hiányában sosem láttam működni, és a másik kettőt is csak akkor használták takarékosági megfontolásból, mikor a ház gazdája és a család férfitagjai hazalátogattak a tajgából. Ilyenkor este kísértetiesen hatott a koromsötét falu a két világos ház hátterében.

Míg nem volt áram, az emberek gyakran ittak, tulajdonképpen ez volt a legáltalánosabb és a legkedveltebb elfoglaltság a hosszú szibériai estéken. Azon az őszi október legvégén, két nappal távozásom előtt érte el az első teherautó (egy kiszolgált ZIL–157, helyi nevén *Truman*) a járási adminisztráció gázolajszállítmányával a falut. Ekkor a házak, ahol nem volt tévékészülék, elnéptelenedtek, más-
hol viszont nagy nyüzsgés támadt. Az emberek izgalommal követték a központi adó programkínálatát. Nem volt már érdekes többé az ivás.

MÓDSZERTANI MEGJEGYZÉSEK ÉS AZ ELEMZÉS KERETEINEK KÖRÜLHATÁROLÁSA

Jelen tanulmány és az alapul szolgáló kutatás egy dél-szibériai evenki faluban élő fiatalságra irányul: tevékenységekre, ideákra és életstílusokra, és a felnőtt társadalomhoz fűződő kapcsolatokra. A kapcsolódó terepmunkát 2003 szeptembere és novembere között a felső-lénai evenkik körében, az Irkutszki terület központi részén, a környék legnagyobb evenki falujában, *Vershina Tuturyban* végeztem.² Az összehasonlítás alapjául szolgáló anyagokat a Bajkál-tó környékén élő különböző evenki (tunguz és orocson³) csoportok körében gyűjtöttem 1995-ben, 1999-ben és 2004-ben.⁴

² A tanulmány és a kutatás alapját képező terepmunka a Max Planck Institute for Social Anthropology Siberian Studies Centre (Halle/Saale Germany) és a Magyar Ösztöndíj Bizottság Eötvös-ösztöndíja támogatásával készült. A tanulmány első angol nyelvű változata 2004. október 9-én hangzott el Tartuuban a *Generation P in the Tundra* címmel rendezett konferencián.

³ Általában a cári Orosz Birodalomban tunguz néven összefoglalt csoportokat az 1920-as évek második felétől hivatalosan evenkiknek nevezték. Ezzel kapcsolatban még meg kell jegyezni, hogy a *tunguz* elnevezést a máskülönben hagyományosan lóval vadászó, az *orocson* a réntartó csoportok használták. Nehéz az önelnevezésekkel kapcsolatban általános megállapításokat tenni, mert ezeknek különböző térségekben különböző hagyományai vannak. A Bajkál-tó környékének evenki csoportjairól elmondható, hogy míg minden Bajkálon inneni és a Bajkálon túl a Barguzin folyó völgyében élő (a barguzini és a kurumkáni tunguz) csoportnak 'tunguz', addig a Bajkálon túli csoportoknak 'orocson' az önelnevezése.

⁴ Azért választottam terepmunkám helyszínéül *Vershina Tuturyt*, mert összehasonlító kutatást szerettem volna végezni evenkik és burjátok között. Ez a falu a legdélebbi és egyben a legkompaktabb (legjelentősebb) evenki település a tajga és a füvespuszta határán. Az itt élőknek

Az elmúlt tizenöt évben egyre több angol nyelvű tanulmány jelent meg általában az orosz társadalomról. Többnyire eredményesen lehet olyan társadalmakban végezni fiatalokra vonatkozó kutatásokat, melyek átmeneti jellegűek, ide tartozik a peresztrojka utáni Oroszország is.⁵ Ezek a tanulmányok nemcsak a genderekre, hanem a nemzedékekre is vonatkoznak (az utóbbiak gyakorlatilag fiatalokat jelentenek. RIORDAN, 1989; PILKINGTON, 1994). A legtöbb tanulmány szerzője szociológus, így azon sem igazán csodálkozhatunk, hogy a gyűjtés és a feldolgozás módszerei elsősorban a szociológia tárházából kerülnek ki. Az angol nyelvű cikkek jellemzőit fedezhetjük fel az azonos tematikában, azonos időszakban oroszul megjelent írásokban is,⁶ ugyanis ezek a kutatások nemzetközi együttműködés keretében, külföldi ösztöndíjak támogatásával orosz társadalomkutatók bevonásával folytak, amelyet az orosz munkatársak oroszul, a külföldi kutatók angolul publikáltak.

Általában megfigyelhető ma egy olyan törekvés, hogy nyugati teoretikus alapon jelen oroszországi társadalmi kontextusban végeznek kutatást.⁷ Azonban a nyugati teóriák oroszországi társadalomra vonatkozó általános érvényességét többen megkérdőjelezik például az Oroszországban és Finnországban élő karél fiatalok mindennapi életét összehasonlító tanulmánykötet szerzői (PUURONEN–SINISALO–MILJUKOVA–SHVETS, 2000). Ugyanakkor a nyugati kutatások visszahatnak az oroszországi társadalomra is, amennyiben biztonságérzetet kelthetnek a társadalom tagjaiban, közelebb hozhatják az oroszországi fiatalokat a világ más részén élő fiatalokhoz, másrészt általában véve integrálják őket az oroszországi társadalomba. Más fiatalokra vonatkozó kutatások konkrétan teoretikus érdeklődésen alapulnak, például a mindennapi életre⁸ vagy a kulturális globalizációra (a globális–helyi különbségtéveszre). Az antropológiai kutatások hozadéka, hogy a kérdőíves adatgyűjtésen és a félig strukturált interjúkon kívül a viselkedésre vonatkozó meg-

hagyományos kapcsolataik vannak a környék burját lakosságával, akiknek egyik távolabbi csoportja körében 2000-ben végeztem állomásozó terepmunkát. Ekkor volt alkalmam először betekintést nyerni a tajgában és a füves pusztán élő (nyugati) burjátok kapcsolatrendszerének interetnikus értelmezési kereteibe.

⁵ Lásd még e tekintetben KASURINEN (2000, 122) cikkét.

⁶ *Muzhchina i zhenshchina...* (1999); BELIAEVA–DENISOVA–POPOVA–ZABELINA (2003).

⁷ Például Turantsev azt írja, hogy „a társadalmi háttér és a társadalmi-gazdasági státusz befolyását tanulmányozni nehéz több kultúrát érintő kutatásban. Történetesen, mikor a társadalmi struktúrák annyira különbözőek, mint Finnország és Oroszország esetében, egy egykori szocialista állam és egy nyugati ipari ország mintája már nem működik (KASURINEN, 2000, 123).

⁸ Lásd szintén e témakör teoretikus megközelítésére Norbert ELIAS (1978, 26) és HELLER Ágnes (1984) művének idevonatkozó részeit!

Vesa Puuronen és Helena Kasurinen megjegyzi, hogy „Oroszországban a mindennapi élet tartalmi és jelentései nem szükségszerűen alapulnak cselekvésen és ténykedésen (fogyasztáson), hanem inkább ... személyes kapcsolatokon és érzelmeken” (PUURONEN–KASURINEN, 2000, 31).

figyeléseket is felhasználnak. Egyre több antropológiai kutatás irányul Oroszországban élő fiatalokra, amit az is mutat, hogy 2003 novemberében Hallóban, 2004 októberében pedig Tartuuban szerveztek a fiatalokra irányuló kutatásokról konferenciát.⁹

Egyre több antropológiai kutatás irányul az egykori Szovjetunió különböző részeiben élőkre. A szovjet periódus örökségeként visszamaradt külső érdekek komplex módon hatnak vissza a perifériákon élők gazdasági tevékenységére vagy életformájára. Ez a kontextus kihat a Szovjetunió felbomlása után formálódó új helyi értelmiségre,¹⁰ melynek tagjai már a kilencvenes évek értékrendjével összhangban szocializálódnak.

Másrészt, a jövő társadalomképe a fiatalokkal kapcsolatos. Ha egy kutatás csak a felnőtt társadalomra koncentrál egy állandóbb, kevésbé hajlékony képet kapunk a társadalomról. Általában véve szerencsés, ha egy közösség életére vonatkozó kutatásba fiatalokra vonatkozó megfontolásokat is bevonunk, az viszont különösen érdekes, ha egy felnőttekre irányuló antropológiai kutatás a fiatalok szocializációján alapul.

TEREPMUNKAMÓDSZEREK

Kétféle módszert használtam terepmunkám során. Részt vevő megfigyeléssel¹¹ általában a tevékenységi körökbe, félig strukturált interjúkkal a fiatalok ideaképeibe nyertem betekintést. Gyakorlatilag azért nem kaphattam teljes képet a fiatalokról, mert kutatásom fővonala nem rájuk irányult. Ezzel együtt teljesebb képet kaptam a falu közösségi életéről általában véve, másrészt betekintést a fiataloknak a felnőttek magatartására vonatkozó megnyilatkozásaiból.

A kutatás azokra irányult, akik már befejezték tanulmányaikat a helyi iskolában. Kivétel nélkül mindegyikük állandó lakhelyét a falu jelenti. Nem élnek külön a szüleiktől, nem vezetnek saját háztartást. Legfiatalabbjuk 15, a legidősebb közülük 23 éves volt terepmunkám idején, 2003-ban.

⁹ *Still everything before you. To be young in Siberia.* Siberian Studies Centre of Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle/Saale 15–17 November 2003; *Generation P in the Tundra.* Tartu Institute of Estonian Literature, 8–10 October 2004.

¹⁰ Vesa Puuronen és Helena Kasurinen másrészt azt írja, hogy „jelentős problémák akkor merülnek fel, mikor azt akarjuk meghatározni, hogy mit jelent a hagyományos orosz értelmiség a finn (nyugati) klasszifikáló rendszer értelmében, az orosz társadalom másik problémát jelentő csoportja a magas szinten önkényes adminisztráció, amely egy sajátos státust tart fenn önmaga számára” (PUURONEN–KASURINEN, 2000, 32).

¹¹ A szociológus H. Pilkington azt írja a néprajzi terepmunka jelentőségéről, hogy az gyakran feltár váltásokat és változásokat a fiatalok kulturális gyakorlatának különböző elemeivel kapcsolatban (tánc, öltözködés, verekedés stb). Ezek a megértés folyamatában lesznek döntő jelentőségűek, mikor a domináns kódok megszakadnak és újak, elsődlegesen alárendeltek válnak dominánssá (PILKINGTON, 1994, 41).

A FIATALOK TEVÉKENYSÉGI KÖREI

Tanulmányomban a fiatalok különböző tevékenységi köreiről is leírást adok. Milyen jelentőségűek ezek a fiatalok identitásának megfogalmazásában? Hogyan oszlanak meg ezek a nemek különböző képviselői között? Hogyan beszélnek a fiatalok azokról a tevékenységekről, melyekkel a faluban, és azokról, melyekkel környéken foglalkoznak? A témára vonatkozó benyomásaim terepmegfigyeléseken alapulnak, amely alapján a következő kép rajzolódik ki. A fiatalok a falu társadalmi életének minden eseményén jelen vannak. A közösségi munka nagyobb részét ők végzik. A fiatalok munkájukkal szüleiknek segítenek. A tanulási folyamat a felnőttek tevékenységeinek ellesésével és ismétlésével történik. A fiatalok nincsenek döntési helyzetben. Legfontosabb szerepük, hogy tükröt állítanak a felnőtteknek, amellyel a felnőttek számára önmaguk kontrollálásának lehetősége teremődik meg.

Az oroszországi civilizáció peremén, a tajgában élve, a fiatalok természetesen ugyanazokat a tevékenységeket folytatják, mint szüleik. Nehéz megfogalmazni, milyen alternatív választási lehetőségek közül választhatnak, hacsak nem azokra gondolunk, melyekkel a megyei adminisztráció arra ösztönzi a lakosságot (elsősorban a saját családi élet előtt álló fiatalságot célba véve akciójával), hogy hagyja el faluját, és költözzön a környékbeli (orosz vagy burját) falvakba (jelentős összeggel támogatja házvásárlásaikat). A falu elhagyásával, amely napjainkban veszi kezdetét, felszabadulnának a környéken az idelátogató irkutszki oroszok számára a jelen pillanatban (még) az evenki *obscsina* tulajdonába tartozó vadászterületek. Egyidejűleg megoldódnának a falu nehéz, időszakos megközelíthetlenségéből adódó ellátási nehézségek. Ezeket nem érdeke igazán megoldania a megyei adminisztráció illetékeseinek, mivel ezeken keresztül tudja a falu lakosságával szemben fennálló érdekeit érvényesíteni, nyomást gyakorolni a lakosságra.

SZÉTVÁLÓ ÉRTÉKEK

Az ifjabb fiatalokkal folytatott beszélgetésekre általában véve a vontatottság és a bizonytalanság volt leginkább jellemző, miközben egyre közelebb kerülve a felnőtt korosztályhoz a saját lehetőségek felbecsülése egyre (ön)kritikusabb lett, s a válaszok egyre konkrétabb formát öltöttek. Másrészt a vágyak és lehetőségek szabadabb megfogalmazása ellenére a fiatalok válaszaik általában véve kevésbé kompenzááltak, mint a felnőtteknél. A szülők sokkal erőteljesebben megfelelnek a társadalom velük szembeni elvárásainak és szokásainak.¹² Egyidejűleg kritikusabbak a felnőttekkel szemben. Értékrendjükhöz a mindennapi élet szolgáltató példát.

¹² Lásd még Nurminál: „Mikor az ifjú szabadon veheti számba a reményeit és félelmeit az elvárások gyakoriságát lehet tanulmányozni, amely az események vagy tervek vagy a félelmek abszolút számának leírását jelenti” (KASURINEN, 2000, 124).

A fiatalok (gyakorlati életének) és a felnőttek (legendákkal kapcsolatos) értékei eltérnek egymástól. Az idősebb generációk verbális tudása általában nem szolgál a fiatalok normái alapjául. Az események, amelyek nem a fiatalok életében történtek, nem jelentenek támpontot az életükben (a múlt történetei csak narratívák és fikciók lesznek a számukra), ezek csak egy későbbi szocializáció során kerülhetnek elsajátításra. Ugyanakkor a múltra vonatkozó narratíváknak nincsen befolyása a fiatalok véleményalkotására. A Burjátia keleti részén élő baunti (réntartó) evenkik egyik felnőtt képviselője saját fiatalságára reflektálva megjegyezte, hogy a felnőttek tudása csak arra jó, hogy a fiatalabb nemzedék cselekedeteit ennek kontextusában végezze másképp.

ÉLETSTÍLUSOK

A fiatalok és a felnőttek egyes témákkal kapcsolatban különböző gyakorlatot folytatnak és/vagy különböző megnyilatkozásaik vannak, míg másoknál a gyakorlatok és az ideák (mindkét nemzedéknél) megegyeznek. Egyes kérdéskörökben viszont a fiatalok és a felnőttek véleményalkotása eltérő, míg másokban ez nem tapasztalható.

A mindennapi élet gyakorlatában a tevékenységekre és az ideákra vonatkozó példák összefonódnak, különböző generációk életstílusának sajátosságai lesznek. A fiatalok és a felnőttek különböző gyakorlatára és véleményalkotására adnak példát és sztereotípiákat az etnikus identitással és az alkoholfogyasztással kapcsolatos gyakorlatok és az erről szóló megnyilatkozások. E két jelenségkör esettanulmányként való tárgyalása mellett szól az is, hogy általában véve is nagy hagyományú (etnikus identitás) és jelenleg is nagy horderejű, mindmáig megoldatlan, aktuális és releváns problémaként jelentkeznek Oroszország egész területén.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

Az oroszokkal kapcsolatban az interetnikus házasságok típusai érdekelték. Milyen szerepet játszanak a felmenők hasonló vegyes házassági mintái a szexuális partner és házastárs kiválasztásánál?

¹³ Az „elzárt világ” terminust a vele egy kategóriába tartozó „hagyományos”, „modern” és „civilizált”/„civilizáció” kifejezésekkel egy jelentéstartományban és közös megfontolások mérlegelésével használom. Ezek gyakorlati alkalmazásának egyrészt vannak oroszországi és egyben gyakran helyi hagyományai, másrészt e fogalmak relatív jelentést és értékrendet hordoznak (evoluzionizmus).

Hilary Pilkington azt írja, hogy „a központok környékén élő fiatalság posztmodern kíván lenni, addig a periférián élőkét úgy írták le, mint akik a globális kulturális gazdaság folyama-

Másrészt mit jelent a civilizációtól „elzárt” világban, a modern Szibéria értékeitől messze élni.¹³ Két általánosabb kutatási kérdéskör is kirajzolódott a tematikus megközelítésen túl: ezek a szolidaritás és a nemek és nemzedékek kapcsolata.¹⁴

Három színhelye van a helyi emberek tevékenységének: először is a falu, majd a tajga és végül a szomszédos falvak a megyeközponttal (esetleg Irkutszk, igaz, hogy csak keveseknek adatott meg eljutni oda). A különböző nemek találkozási pontja és így a fiatalokra vonatkozó kutatásom központi helye a falu lett (nők ritkán mennek csak a tajgába).

A fiatalok és a felnőttek között végzett terepmunkám mindhárom közös témája (etnikus identitás, alkoholfogyasztás és szexualitás) a faluhoz kötődik. Ezek a jelenségek elsősre nem jelentősek a tajgában. Máskülönbén ezekkel kapcsolatos idegen és helyi sztereotípiák és ideák léteznek, valamint az általam a terepen tapasztaltak. Ezek a témák Oroszország-szerre mindmáig nagy jelentőségűek, és ezekkel kapcsolatban a szibériai népeket célba vevő, mélyen meggyökerező sztereotípiák jelentkeznek.

tába akarnak bekapcsolódni” (PILKINGTON, 2003, 16). Joachim Otto Habeck szerint úgy kell tekintenünk a hagyományos és modern ellentétét, mint eleve adott társadalmilag beágyazott ellentétpárt (vagy nagy hatókörű konstruáltat).

¹⁴ Ez nem kizárólagosan személyes érdeklődésemnek volt köszönhető, hanem munkatársaimmal folytatott beszélgetéseink során fogalmazódtak meg bennem Halléban a Siberian Studies Centre-ben 2003–2004-ben.

A kutatásnak még néhány további fiatalokkal kapcsolatos téma is része volt, mint a Vörös Hadseregben szolgálni, klubélet, iskola, további részletek az etnicitásra vonatkozóan, a presztizs interpretálása, jövőre vonatkozó kilátások. Mindazonáltal ezek az aspektusok inkább leíró jellegűek, és egyidejűleg a különbség a fiatalok és felnőttek esetén nem jelentős ezeknél a témáknál.

Továbbá a fiatalok válaszaikban egyáltalán nem utaltak mágikus ideákra, és a felnőttektől is csak nagyon ritkán lehetett hallani valamit a sámánizmussal kapcsolatosat. Ez a kép összhangban áll azokkal az eredményekkel, amelyeket Pentti Sinisalo, Larissa Shvets és Valentina Rusanova az oroszországi és a finnországi karél fiatalok körében tapasztalt: „...nagy számarányban szerepelt a szabadság, a tisztesség, a szerelem és a béke, míg a vallási üdvözülés korosztályoktól és nemektől függetlenül nagyon alacsony százalékban jelentkezett” (SINISALO-SHVETS-RUSANOVA, 2000, 89).

A másik a fiatalok számára jelentéktelen téma a falu egyik letragikusabb eseményével áll kapcsolatban (a másikat a 2. világháború jelenti). 1965-ben külső nyomásra likvidálták az addigra már jelentősen megcsappant rénállományt. A szovjet-rendszer beköszöntével a réntartásnak egyre kisebb lett a (gazdasági) súlya és ezzel párhuzamosan egyre kevesebb tapasztalt rénpásztor maradt a közösség berkeiben, ugyanis a kolhoz-szovhoz tulajdonforma-váltás során a nem helyi vezetés nem akart a rénpásztoroknak fizetést adni. Ez a téma mint történeti anyag mindmáig foglalkoztatja a felnőtteket és érdekesség szintjén az idegeneket, de a fiatalok közül már senki sem említette. Ezek a különböző megközelítések különböző nemzedékekkel és különböző tudásokkal állhatnak kapcsolatban, vagy egy későbbi szocializáció során kerülhetnek elsajátításra.

Az etnicitás és ezen belül az interetnikus kapcsolatok képezik fő érdeklődési területemet, miközben az alkoholfogyasztás és a szexualitás azok a témák, melyek külső sztereotípiákkal és a terepmunkám során megfigyelt jelen helyzettel kapcsolatban kerültek előtérbe kutatásom során.

A fiataloknak feltett kérdéseim a felnőttekkel kapcsolatos kutatásaimon alapulnak. A kérdésköröket úgy közelítem meg, hogy a fiatalok és a felnőttek eltérő véleményeit egymásra vetítem. A különbségek miértjeit a helyi, a környékbeli és az oroszországi társadalom kontextusában értelmezem. Másfelől kísérletet teszek arra, hogy a különböző véleményalkotásban rejlő lehetőségeket mérlegeljek a jövő társadalmáról.

A VADÁSZAT GENDER SZEMPONTÚ MEGKÖZELÍTÉSE

Napjaink helyi nomadizmusa az evenkik klasszikus tevékenységi körének egy többféleképpen leegyszerűsödött változata. Egy olyan gyakorlat, amely leginkább csak a férfiaknak jelent időszakos elfoglaltságot. A férfiak hosszabb-rövidebb időre nagy távolságban lévő területeikre utaznak, de ez az életmód már nem jár állandó nomadizálással, bár elsősorban a vadászat és a halászat során, ha a szükség úgy kívánja, még fel tudnak eleveníteni a gyakorlatban régi nomád (elsősorban technikai jellegű) fogásokat. Például, ha történetesen nem áll rendelkezésükre vadász-kunyhó, ideiglenes sátorba rendezkednek be akár télen is. Így lettek a nomád családokból mára vadász-halász-gyűjtögető férfi egyének vagy kisebb csoportok. A nők tevékenysége és élete kevés kivételtől eltekintve egész éven át a faluban zajlik.

A kilencvenes évek elején alakult helyi *obscsinának*¹⁵ egy kivétellel kizárólag felnőtt férfi tagjai vannak. A nyugdíjasok általában nem teljes jogú tagok, mert nekik nem adnak saját vadászterületet. Gyakorlatilag csak azok vadászhatnak, akiknek közvetlen leszármazottjuk is vadászik.

A nemzetiségi hovatartozásnak első megközelítésben nincs jelentősége sem a faluban, sem a faluhoz tartozó területeken. Am, ha alaposabb megfigyeléseket is tehetünk, akkor mégis kiderül, hogy például fegyvert csak evenki nemzetiségű kaphat az *obscsinától* a vadászidényre.

Továbbá majd minden férfi rendelkezik saját vadászterülettel az *obscsinán* belül, amelyre elsősorban a prém vadászat során korlátozódik a mozgástere. Nagy- (hús-) vadat (coboly és mokus kivételével) bárki elejthet bárkinek a területén, halászni is bárki halászhat bárkinek a területén. Mégis csak nagyon kevesen hivatkozhatnak ősi területi jogokra, mivel a faluban lakó családok legtöbbször a harmincas években a *kultbaza*¹⁶ létrehozásakor (a nomád evenki vadászok letelepítéskor)

¹⁵ *Obscsina*: a kollektivizálás idején a kolhozok (tsz-ek) mintájára alakított vadgazdálkodási szövetkezet.

¹⁶ Ez a település hajdani magja, amely az iskolának, a felcserállomásnak és a kollégiumnak, valamint a központi irodának is helyet adott, gyakran egy épületben.

és a kollektivizálás idején települt ide, így az ősi vadászterületek többsége kívül esik az *obscsina* területén.¹⁷

A vadászat mind a fiataloknak, mind a felnőtteknek fő tevékenysége. Csak azok a férfiak nem mennek ősszel vadászni, akik az utóbbi időben települtek ide. Néhány feleség férjével tart a tajgába is. Egyetlen nő van, aki vadászik. Nem a férjével, hanem a sógorával. Ennek az az oka, hogy bár a férj vadőr, csak elméletben szeret vadászni, ami állandó élcélődés tárgya a faluban.

Az a család, ahol nincs egy férfi sem, aki vadászik, automatikusan nehéz helyzetbe kerül. Ez alól csak a tanárnők családjai jelenthetnek kivételt. A megyei adminisztrációtól kapott, helyi viszonylatban kiemelkedő fizetés lehetővé teszi, hogy ne kötődjenek fokozottan a tajgához.

Minden fiú és leány egyetért abban, hogy vadászat nélkül lehetetlen itt megélni. A leányok interpretációiban a fiúk vadászok és halászok, mint minden „normális” falubeli férfi. Ennek a megközelítésnek gazdasági és társadalmi alapja is van: a vadászat nélkülözhetetlen a férfiak számára. A jelenség gazdasági hátterét az adja, ahogy már arra fentebb más vonatkozásban utaltunk, hogy a nők általában (kivéve a tanárnőket) rászorulnak tajgába járó férfiak anyagi természetű támogatására. Ugyanakkor a nők teremtik meg a férfiak szármára azt a falusi hátteret, hogy nyugodtan mehetnek akár hosszabb időre is vadászni. Egyben a vadászat képessége és gyakorlata a fiúk integrálódását jelenti a felnőtt (férfi) társadalomba, mivel a ténynek, hogy egy felnőtt férfinak saját vadászgyakorlata van, rendkívüli jelentősége van megítélésében és identitása formálódásában. Ez a mozzanat a leányok számára is fontos szerepet kap, mikor egy fiúról kezdenek el gondolkodni. A fiúk ezzel válnak potenciális szexuális partnerekké, amit mind a leányok, mind a fiúk interpretációi alátámasztanak.

A leányok élete a faluban zajlik, minden tudásuk ezzel a helyszínnel kapcsolatos. Csak akkor jutnak el a falu környéki helyekre is, ha a fiúk csoportos kirándulásra hívják őket. Életük során sosem látnak (igazi) vadász helyeket, mivel a tajga számukra csak a természetbe való kirándulást jelenti. Ezzel szemben a család férfitagjai nem viszik magukkal a leányokat a tajgába. Ebben a szelíd tiltásban már a leányokra vonatkozó, vadászatot érintő tabu jellegű tiltást is fel lehet fedezni.

A fiúk beszámolóiban a tajga az otthonukként jelenik meg, amelyet a szabadság fogalmával asszociálnak. Míg a fiatalabb fiúk számára a tajga a természet érzületét és az otthon jelenti, addig az idősebbek számára ez a fajta szabadság a feleség nélküli élet szimbóluma. Ez utóbbiban már megjelenik a felnőttek a leányokkal és a tajgával kapcsolatos magatartási normája.

¹⁷ A fenti menetrend (csak) az Irkutszki Terület középső részén érvényesült B. E. Petri áldozatos kezdeményező munkájának köszönhetően. J. O. Habeck PhD-disszertációjában rámutatott, hogy ez egy hosszú folyamat volt a komi rénpásztorok körében: nem 1930-ban kezdődött, hanem inkább a harmincas évek közepén és legalább a hatvanas évekig eltartott [ahogy a nyugati burjátoknál is – S. I.], de talán a nyolcvanas évekig is (hasonló menetrend érvényesült Jakutiában is).

FALUBAN LAKNI, TAJGÁBAN ÉLNI

A fiatalok sok szempontból hasonlóan élnek, mint szüleik. A legtöbb időt halászzal vagy vadászattal kapcsolatos tevékenységekkel töltik. Szüleiknek és szomszédainak segítenek, vagy pihennek, az iskolával azonban nincs már dolguk. Abban mindenki egyetért, hogy az élet a tajgában meglehetősen nehéz, könnyebb a külvilágban próbálkozni.

A jelenben az etnicitást a születés helye határozza meg, továbbá szoros kapcsolata van a felnövés helyével. Ennek az a jelentősége, hogy ennek a generációnak a tagjai már a megyeközpontban születtek, míg a szüleik még a faluban. Ennek a helyzetnek (ami a születés helyét, azaz a falut jelenti) szintén van időaspektusa, amely például már akkor is megjelenik, ha valakinek, három hónapot töltve a falun túli világban, honvágya lesz.

A faluban élni a fiatalabb fiataloknak érzésekkel telítettebb, érdekes gondolat. Az egyik legidősebb fiatal úgy beszélt a faluról, mint arról a helyről, ahol rokonai és barátai laknak. Egy másik fiú azt mondta az otthonáról, hogy a külvilágban nem lehet munkát találni, de itthon a szülőkhöz hasonló módon tudják elfoglalni magukat. Ezek az ideák távolságot húznak az otthon és a külvilág közé. Az otthon érzékelése a 'külvilágban élni' perspektívájából kap jelentést. Úgy él a faluban a fiatalok egy csoportja, mintha csak egy rövid időre, vendégként érkezett volna ide. Ezeknek a fiataloknak a helyzete a faluban átmeneti jellegű. Más fiatal válaszadók az 'itt élni'-t a 'saját családi életet megalapozni' ideájával társítják.

A barátság¹⁸ központi szerepet játszik a falu társadalmi életében (mind a fiatalok, mind a felnőttek körében), amelynek a szolidaritás képezi az alapját a fiatalok szerint: „Aki engem tisztel, azt én is tisztetem!” A „nem ártani másnak” meglehetősen elterjedt értékrend itt. Ez a nyugalom biztosítását kifejező legáltalánosabb szlogen a faluban. Az, hogy hol fekszik a ház, ahol egy fiatal lakik, meghatározza a barátai körét is. Vagyis a fiatalok barátai (lányok és fiúk) legtöbbször a szomszédok közül kerülnek ki. A 250 fős falu területén húzódik néhány határ, amely a gyakorlat szerint átjárhatatlan, és amelyet a fiatalok barátválasztási stratégiái is megerősítenek. De míg a fiúk a szomszédságból választanak előszeretettel elsősorban barátot, a lányok e tekintetben a hajdani iskolatársaikat részesítik előnyben, amely annyit tesz, hogy ők a saját korosztályukból választanak barátnőt. Az etnikumok szerinti megkülönböztetésnek látszólag nincs jelentősége a fiataloknál. Továbbá különböző falurészek (és lakóik: például Régi falu, Kórház, Iskolarész, Alsó falu

és az Új rész) a betelepülés különböző periódusaival és a betelepülők különböző csoportjaival összhangban népesültek be. Ebben viszont már meglehetősen fontos szerepet játszik az etnicitás. Ez a hozzáállás, legalábbis a gyakorlat szintjén, mindmáig nem változott meg, még akkor sem, ha a helyiek az etnicitás szerepéről vallott álláspontjukat ritkán fogalmazzák meg spontán.

ITTMARADNI VAGY ELKÖLTÖZNI?

Manapság, miként a nyolcvanas évek második felében és a kilencvenes évek első felében általában mindenki, akinek bármiféle kapcsolata (érdeke) van a faluval (1, megyei adminisztráció; 2a, gázkitermelő és szállító vállalatok; 2b, környezetvédők; 3, sőt, a még korábban Evenkiföldre költözött evenki etnikumú egykori helyi lakosok; 4, és mások), azt propagálja, hogy a helyi embereknek el kell innen költözniük. 2003 második felében három, a közeli és távoli jövőre vonatkozó kérdés (természetesen mindhárom külső érdekeket szolgál) foglalkoztatta az embereket.

1. A megyei adminisztráció, abban bízva, hogy vadászterületekhez tudja juttatni az orosz vadászokat, ha többen elhagyják az *obscsina* területét, támogatja azoknak a családoknak a lakásvásárlását (különös tekintettel a fiatalokra), amelyek hajlandók a környékbeli falvakba költözni. Ez egybeesik egyes helyi emberek, különösen az asszonyok és a leányok szándékával is. A megyei bürokrácia az ezzel kapcsolatos anyagi költségeket az evenkiknek kiutalt állami támogatásból szeretné fedezni. Az állami támogatás csak a járási adminisztráción keresztül kerülhet kiutalásra a helyi lakosok részére. Tehát a megyei önkormányzat saját érdekei alapján így tartja vissza (címkézi) az állam által (kollektív) etnikai jogon ('észak kis népe') az evenkiknek kiutalt pénzeket.

2a. Ennek a politikának egy tervezett gázvezeték építése a mozgatórugója. A vezeték a felső-lénai evenkik területén vezet majd délre, Kína felé. Külső érdekek keltették fel a helyiek érdeklődését saját területük iránt.

2b. A felső-lénai evenkik ekképpen értették meg, hogy ha területük az idegenek számára ekkora jelentőségű, akkor ennek önmaguk számára is fontosnak kell lennie.¹⁹

3. A másik külső érdeket az innen elszármazott evenki lakosok képviselik, akik etnikai alapon, evenki voltukból kifolyólag szerzett privilégiumokhoz jutottak Evenkiföldön (*Turában* és *Bajkitban*). Szülőfalujukba hazalátogatván arra biztatják rokonaikat, hogy kövessék őket Evenkiföldre, majd ők segítenek nekik munkát találni. Ezeknek a rokonoknak a helyi presztízse meglehetősen ambivalens. Ennek az az alapja, hogy ők az otthon maradottakat 'civilizálatlannak' tartják, amit per-

¹⁹ Vadászok és a gázvezeték építői, valamint környezetvédelmi aktivisták – akik a kérdéses részek a szomszédos nemzeti parkhoz való csatolásával védekeznének az állam gazdasági érdekeinek érvényesítésével szemben.

¹⁸ H. Pilkington megjegyzi, hogy „szemben azzal, hogy a normális fiatalok sokkal inkább lokálisan és területiálisan – az otthon környékén (dvor) vagy a tanulás helyén – helyezkednek el a kulturális gyakorlatban, mint transzlokálisan vagy szimbolikusan (stíluson vagy zenén keresztül). A haladással élesen szemben állva, kommunikatív gyakorlatukban a normálisok leginkább nem az új információt, eltérő embereket és a harmonikus mozgás érzését részesítik előnyben, hanem a biztonság által létrehozott állandóságot, a barátság territorialitásban gyökerező kapcsolati rendszerét (network; PILKINGTON, 2003, 224).

sze a helyiek is megéreznek. Ez az oka annak, hogy a helyiek (a fiatalok is) viszont vendégként és nem rokonként fogadják őket. Másrészt azok közül, akik egyszer már elhagyták a falut, eddig még senki sem költözött vissza.²⁰

Majd minden lakos, kivéve talán csak a fiatal fiúkat és a gyerekeket, a falu elhagyásáról beszél, bár ez többnyire csak ábrándkép, általános álmodozás, és senki sem tudja, hogy mikor válik realitássá. Míg majd minden leány azon gondolkozik, hogy elhagyja a falut, addig a fiúk csak akkor tudják elképzelni, amikor majd megházasodnak. Ez nem áll kapcsolatban azzal, hogy a jövőbeli feleség helyi származású vagy a külvilágból való. Az itt maradással vagy az elköltözéssel kapcsolatban a pénz kérdése játssza a legfontosabb szerepet. A faluban nem volt használatban készpénz.²¹ Készpénz híján például a nyugdíjasok nem látogathatták meg a környék falvaiban élő rokonaikat, hiszen az idetévedő idegenek csak készpénzért hajlandók valakit magukkal vinni.

Az is nagy jelentőségű, hogy a rokonok és a barátok hol élnek a külvilágban. Mikor a fiatalok azon gondolkoznak, hogy kinek a segítségével kezdenék életüket a járási székhelyen vagy Irkutzkban, tisztában vannak azzal, hogy az ilyen segítség csak ideig-óráig működik egy tajgából érkezett fiatal számára, míg hosszabb távon inkább már csak magukra számíthatnak. Az is szembeötlő volt, hogy néhányan csak meglehetősen homályos választ adtak, mikor legutóbbi, a falun kívüli világban való utazásuk felől érdeklődtem. Néhányszor ezek az utazások csak a képzelet világában valósulhattak meg, hiszen egyesek még sosem hagyták el falujuk határait (fiúk és leányok vegyesen). Véleményem szerint ez a családok anyagi forrásának hiányával magyarázható.

Továbbá a fiatalokkal foglalkozva megértettem, mekkora jelentősége van számukra a falu és a külvilág közötti kommunikációnak. Nem elsősorban az információcsere igénye miatt, hanem pusztán már csak amiatt is, hogy kapcsolatban legyenek a külvilággal. Praktikusán a faluból ideiglenesen elköltözött nemzedékbeli társaikkal folytatott kommunikáció a bázisa a külvilággal fenntartott kapcsolatoknak

²⁰ (4.) A negyedik külső érdek 1995-ben jelentkezett, amikor a szibériai kishépeket érintő politika mélypontjaként bezárták a helyi általános iskolai kollégiumot (*internat*), ahol a környék falvaiban élő evenki gyerekek laktak tanulmányaik folytatása során. A megyei adminisztráció a két másik faluban élő evenki szülők kérésére határozott úgy, hogy az evenki gyerekek a megyeközpontba vezető út mentén lévő orosz faluban járhatnak iskolába. Ezt használja ki az orosz falu iskolájának vezetése is, mikor annak ellenére, hogy a faluban nem laktak evenkik, a kollégiumon keresztül etnikai jargon címkézett állami támogatáshoz jutnak (többhöz, mint amit az evenki faluban vegetáló 8 osztályos iskola kapott). Megjegyzem, hogy az oroszországi nyolc osztályos alapoktatás és az ezt kiegészítő három éves oktatás a magyarországi alap- és középiskolai oktatásnak felel meg. Az evenki faluban az általános iskolai kollégiummal egyidejűleg a rövid életű (1991–1995) óvodát is bezárták, amely egybe esik a faluba irányuló rendszeres légi közlekedés megszűnésének idejével is.

²¹ Az emberek a nyugdíj megérkezésének napján a postán várakoznak egy a megyeközpontból érkező táviratra. Siker esetén egy a pénz szerepét betöltő pecsétes papírt (kiutalást) kapnak a postai alkalmazottól, amely értékét a helyi boltban vásárolhatják le.

a falusi fiatalok számára. Különben elsődlegesen a szülők döntenek anyagi lehetőségeik bázisán a gyerekek továbbtanulásáról. Ebben a gondolatsorban is felfedezhető a falu elhagyásának egyfajta koreográfiája.

A másik fontos elem, amely közeli kapcsolatban áll az elsővel, a munka. Ez azért problematikus, mert nagyon magas a munkanélküliség a környező falvakban is. „Minek oda menni? Mi keresni valónk volna ott?” – kommentálják a férfiak asszonyaik elköltözéssel kapcsolatos lelkesedését. Ezt támasztja alá az idősebb fiatalok kiábrándultsága abban a tekintetben, hogy munkát találjanak a környező falvakban. „Talán inkább Irkutzkban!” Miközben a fiatalabbak (leányok is) inkább előbb szakmát szeretnének tanulni, és csak ezt követően bíznak abban, hogy munkát is találhatnak.

Az idősebb fiúk sokkal mozgékonyabbak (mobilisabbak) nemcsak a tajgában, de a külvilágban is. Néhányuknak halvány elképzelése sincsen arról, hogy mit fog magával kezdeni öt év múlva, legfeljebb azt tudja, hogy nem szeretne itt a faluban élni, hanem inkább Irkutzkban, mert ott könnyebb élni. A tervek individuálisak, saját tapasztalatokon alapulnak, a felnőtt generációk kollektív tudása nem figyelhető meg.

Azzal együtt, hogy a vadászat nagyon jelentős szerepet játszik a felnőtté válás folyamatában, néhány fiú könnyen felhagyja ezzel a tevékenységgel, ha munkához jutna, mondjuk a megyeközpontban, mivel a vadászat úgyszólván csak szezonális tevékenységet jelent számukra. Ez az összefüggés azért nem ellentmondásos, mert a 'képes vadászni' kifejezés minden nehézség nélkül párhuzamba állítható a 'képes munkát találni' fogalmával, történetesen a megyeközpontban (ugyanarról a személyről szól a két mondat, csak a helyszínek különbözőek). Mindkét esetben a leányok elvárásairól is szó van. A fiúknak, akiknek anyja idegen származású, sokkal erősebb indíttatásuk van, hogy feleséget is a külvilágban találjanak, de egyidejűleg, szintén az anyjuk példájától vezéreltetve, abban is hisznek, hogy az idegen származású feleségük fog majd ide (a tajgába) költözni. A lányok abban motiváltak, hogy elhagyják a falut, például azért nem szeretik a helyi fiúkat, mert isznak. Ugyanakkor a fiúknál is megfigyelhető a lányokkal szembeni negatív sztereotípiák, ugyanis utóbbiak dohányoznak és nem hűségesek. A lányok és az anyáik közötti közös érdek szintén felfedezhető abban, hogy az anyák lányaikkal tervezik, hogy elköltöznek majd a faluból. Másrészt a lányok, ha történetesen egyedül mennének el innen, akkor az anyjukat jönnének ide elsősorban meglátogatni.

Lakást vásárolni a szibériai kishépek támogatásából azért is problematikus, mert a vevők a tajgában laktak, az eladók meg a megyeközpontban. A vevőknek nincs fölös idejük vagy pénzügyi lehetőségük a megyeközpontba menni a tranzakciót intézni. Ott-tartózkodásom idején két család volt kész elhagyni a falut, egy pedig már el is költözött. A bekezdés zárásaként le kell szögezmem, hogy azok akartak elmenni a faluból, akiknek konkrétan elképzelésük volt saját jövőjükéről.

Összegzésül elmondhatjuk, ha a falu életét a generációk aspektusából közelítjük meg, néha egy bizonyos távolságot fedezünk fel a szülők és a gyerekek között: a gyerekeknek elképzelésük sincsen, milyen terveik vannak a szüleikkel velük kapcsolatban. Néha ez a generációk különbségének tudható be, mivel az

anyáknak és az apáknak különböző terveik vannak gyerekeikkel kapcsolatban, amely zavart (bizonytalanságot) okozhat a gyerekekben.

Miközben a fiúk helyét a lokális társadalomban az apák legalizálják, és a biztonságukat a tajga jelenti, a leányok törekvését viszont, hogy elhagyják a falut, az anyák támogatják elsősorban, különösen azok esetében, akik idegen vagy/és orosz társadalmi közegekből jöttek.

Habár a fiatalok a szülők életét tekintik mintának, nagyobb részük, ha egy mód van rá, elhagyná a falut, hogy legalább kipróbálja magát a (kül)világban. Az idősebb nemzedékek tapasztalat azt mutatja, hogy az a fiatal, aki elhagyta a falut, csak akkor tér vissza, mikor családi életét akarja megalapozni.

ALKOHOLFOGYASZTÁS

Egy este egy fiatalember kihívott a ház elé, ahol laktam, és arra kért, hogy adjak pénzt vodkára. Máskor néhány fiatal (leány és fiú vegyesen) tért be hozzánk, hogy együtt igyunk, majd távozáskor kértek, hogy adjak el nekik alkoholt.

Az ivászat az egyik legáltalánosabb kép a faluról. Nehéz arra felkészülni, hogy mindenki, különböző generációkba tartozók, öregek, felnőttek, fiatalok, nemre való tekintet nélkül alkoholt fogyasztanak, még az iskoláskorú gyerekek sem jelennek ez alól kivételt, talán csak azok nem ittak nyilvánosan, akik az itallal kerkedtek. Előző szibériai tapasztalataim azt mutatják, hogy a fiatalok csak húsz éves koruk után kezdenek rendszeresen inni (bár az is igaz, hogy korábbi kutatásaim nem fókuszáltak ilyen mértékben a fiatalokra is).

Oroszország szerte és Észak-Amerikában elterjedt egy sztereotípiája az őslakosok alkoholfogyasztásáról. Azoknál a népeknél, ahol nincs hagyománya és gyakorlata az alkoholfogyasztásnak, jobban mondva annak, hogy maguk is készítsenek alkoholt, az emberek szervezetéből hiányzik az alkohol megkötéséért a vérben felelős enzim (az alkohol-dehidrogenáz). A fentiek értelmében vannak népek, melyek képviselői tudnak inni (például az oroszok és a burjátok, az utóbbiak fermentált tehéntejből főznek pálinkát), mert ők már évszázadok óta maguk is készítenek alkoholt, míg más népek képviselői nem tudnak inni. Az utóbbiak nagyon könnyen és gyorsan lerészegednek, úgy, hogy önmagukra és környezetükre is veszélyessé válhatnak. Minden szibériai nép (oroszok és őslakosok mellett az evenkik is) kész tényként tekinti a fenti állításokat. Azonban én csak sztereotípiaként tudom kezelni ezeket, annál is inkább, mert még sohasem került kezembe olyan tudományos cikk, amely egyértelműen alá tudta volna támasztani a fenti állítások igazát.

Ezek után lássuk, mit jelentenek a fenti állítások helyi következményei. Az oroszok látogatásaik alkalmával feltétlenül hoznak magukkal alkoholt a faluba. Néhány evenki úgy magyarázta az alkoholhoz való viszonyát, hogy az evenkik betegek, tényleg nagyon mások, mert nem képesek annyit fogyasztani, mint az oroszok, és így joguk van mennyiségre és minőségre való tekintet nélkül inni: „az a betegségünk, hogy mi mindent megiszunk”. „Nincs olyan rossz alkohol, amelyet ne innánk meg!” A helyiek narratíváikban azt hangsúlyozzák, hogy a kontrollálat-

lan alkoholfogyasztás evenki etnikus vonás: „nem tehetünk róla, evenkik vagyunk, a vérünkben van!” Azok az evenkik, akik azért nem isznak, mert alkohollal kereskednek, azonban azt állítják, hogy aki ilyen megnyilatkozásokat tesz, egyszerűen csak alkoholista.

Három téma létezik, amely közeli kapcsolatban áll a felnőttek állandósult alkoholfogyasztásával. Például beszédet evenki nyelven szinte kizárólag csak italozások alkalmával lehet hallani (1).²² Ilyenkor az emberek az őseikről mesélnek legendákat. Ezeknek a meséléseknek az a funkciójuk, hogy emlékezni lehessen, és az egyéni történeteken keresztül az etnikus identitás is kifejezésre kerül (2). Továbbá legtöbb esetben a sámánokkal kapcsolatos helyi tudás (3) múltból való emlékezést jelent egyéni élettörténeteken keresztül. Megjegyzem, az italozásokon kívül csak a tajgában lehet sámánokról történeteket hallani.

Vajon mit gondolnak a fiatalok az italozásról? Abban mindenki egyetért, hogy az italozás rossz dolog. Másrészt az is világos, hogy ez a jelen problémája. És bár minden fiatal iszik (fiúk és lányok kivétel nélkül), csak néhányan beszélnek nyíltan saját alkoholfogyasztási szokásairól. Csak a leszerelt katonák ihatnak nyíltan, úgy, mint a felnőttek, a fiatalabb fiúk beszámolója szerint. Ez egybeesik azzal, amit a felnőttek tartanak arról, hogy mikor kezdenek a fiatalok inni. A felnőttek és a fiatalok közötti meghatározó különbséget az jelenti, hogy a fiatalok közül csak kevesen és azok is titokban dohányoznak. A felnőttek könnyebben elfogadják azt, hogy a fiatalok isznak, minthogy dohányozzanak. Megfigyeléseim szerint a dohányzás valamiféle pszichés kapcsolatban áll az elégtelen táplálkozással, az éhségérzet csökkentésével.

Habár nem kaptam egyértelmű választ arra kérdésre, hogy 'az őslakosok vagy az idegenek isznak-e többet', de ebből is meg lehetett érteni, hogy az italozás gyakorlata a mérvadó. A helyiek azért isznak, mert nincs munkájuk. Fokozottan igaz ez azokra, akiknek feleségük sincsen. A legtöbb fiatal úgy gondolja, hogy az italozás az ő családjánál kevésbé problematikus, mint másoknál. Ugyanakkor az idősebb fiatalok (lányok és fiúk is) azt hangsúlyozzák, hogy az, hogy valaki iszik, csak egyéni elhatározás kérdése, és nem függ azzal össze, hogy az illető a faluban vagy valahol máshol él. Az italozás az egyéni élet része és az egyén felelős érte.

Az alkoholfogyasztás során megjelenik egy bizonyos szolidaritás a helyi emberek között (nem adják ki egymást másnak), bár ez nem olyan erős, mint ami a szexualitás témájában tapasztalható. Felkeltette az érdeklődésemet, hogy az ilyen témájú narratív elbeszélések módja óvatosságra utal, különösen, ha idegenek is jelen vannak. Ez azt sejteti, hogy a fiatalok (miként a felnőttek is) tisztában vannak az evenkik alkoholfogyasztásával kapcsolatos (orosz) sztereotípiával.

A fiatal vadászok az alkalmankénti italozást a vadászszerencsével hozzák összefüggésbe, de a lányok nem hisznek az ilyenfajta megközelítésben. Mindazonáltal a fiatalok nem gondolják, hogy meg tudják változtatni a felnőttek alkohol-

²² 2003-ban az evenki nyelv használata már nem volt általános. A faluban senki sem beszélt kizárólag evenki nyelven.

fogyasztási gyakorlatát. Miközben a felnőttek napokig, sőt hetekig tartó italozást folytatnak, a fiataloknak kell szüleik, rokonaik és szomszédaik helyett a napi munkát elvégezni, amiért teljes felelősséggel tartoznak. Ez is része a fiatalok szocializációjának.

A felnőttek italozása is ad valamiféle ritmust a falu életének, hasonlóan, ahogy a tv programja, már amikor van áram a faluban. A felnőttek és a fiatalok egy időben isznak, de más helyeken. A fiatalok baráti csapatai ugyanazokból a családokból tevődnek össze, mint a felnőttek esetében. A felnőttek az egyik házban, míg az idősebb fiatalok egy másikban, a fiatalabb fiatalok pedig az utcán gyűlnek össze, mindig szigorúan különválasztva. A fiatalok azért sem vesznek részt a felnőttek italozásaiban, mert a felnőttek közötti agresszió felszínre törésének igen nagy az esélye (a konfliktusokra a történeti legendák interetnikus rétege lesz a jellemző).

Továbbá barátokkal inni felelősséggel jár. A faluba érkezésem előtt röviddel egy emlékező tort tartottak. Egy fiatalember két éve megfagyott, mert barátai nem vigyáztak rá.²³

A felnőttek általában nem agresszívak a fiatalokkal szemben. Éppen ellenkezőleg, kedvesek velük, mikor isznak. A felnőttek ugyanis azt a pénzt isszák el, amelyet a gyerekeikre költhetnének (ruhára vagy ételre). A fiatalok azt tartják, hogy amikor a felnőttek isznak, nem gondolnak semmire (még gyerekeikre sem). Meglehetősen elterjedt volt az a nézet az evenkik körében, nemcsak itt, hanem más evenki közösségekben is, hogy a felnőttek, amikor isznak, felelőtlenek, elvesztik a kontrollt. Tehát, mint láttuk, a felnőttek és a gyerekek is egyidejűleg isznak, csak éppen külön helyen. A fiatalok véleménye szerint az alkoholfogyasztással kapcsolatos verbális narratívák ugyanazok a felnőttek és a fiatalok esetében. A terepen végzett megfigyeléseim mégsem adnak egyértelmű választ arra, hogy mi történik a fiatalokkal, mikor fiatalokkal isznak. Támad-e konfliktus közöttük, és ha igen, akkor az mivel kapcsolatos? Ezzel együtt úgy látom, hogy van egy lényegi különbség a fiatalok és a felnőttek válaszai között. A fiataloknál a felnőttekkel szemben az etnicitás nem alapvető kérdés. Bár a felnőttek józan beszélgetései is ezt erősítik meg, a gyakorlat mégis ennek ellenkezőjéről árulkodik.

Továbbá az is kérdés, hogy mi történik a fiatalokkal, mikor felnőtté válnak. A husz-huszonöt éves korosztályra vonatkozó példák azt mutatják, hogy akinek önálló családja van (és háztartása, ami együtt jár az önálló vadászterület elméleti lehetőségével) könnyen szocializálódik a felnőttek gyakorlati életébe az idősebbekkel folytatott közös italozások alkalmával. További kérdés, milyen szerepet ját-

szik a fiatalok értékrendje a felnőttekével szemben. Mennyire fontos a fiatalok értékrendje a további életükben? Mennyire lesz fontos később, hogy kivel isznak? Hogyan tolnak el idővel a hangsúlyok? Ez egy újabb keletű, korszakos jelenség vagy nemzedékek visszatérő problémája?

Elterjedt nézet a faluban, hogy a felnőttek a minőségtől függetlenül mindent megisznak. Ezt úgy tudom értelmezni, hogy nem fontos, kivel isznak, csak az, hogy ihassanak. Az esetlegesség az italozás egyik további jellemzője, a kontrollátlanság fokozott megnyilatkozása. Amikor a felnőttek elkezdnek inni, még mindenki odafigyel, hogy kivel iszik, később, a második nap után, ez már egyáltalán nem játszik szerepet.

Az esetlegesség kevésbé jellemző a fiatalok italozására, mert először is nyilvánosan nem ihatnak a fiúk, mielőtt bevonulnának katonának, a lányok pedig addig, míg meg nem szülik az első gyermeküket. Különbözik természetesen mindenki tud arról, hogy a tiltások ellenére a fiatalok is isznak. A szülők a tiltások ellenére jobb híján beletörődnek ebbe a helyzetbe, mivel a fiatalok rendszerint csak akkor isznak, mikor a felnőttek. A fiatalok italozásának az a feltétele, hogy a felnőttek ne gyakorolják a társadalmi kontrollt.

Ugyanakkor úgy gondolom, hogy különböző nemzedékek italozási szokásaiban egy lényeges különbség figyelhető meg, az, hogy a fiatalok mindig kontroll alatt isznak, és nem esetleges a társak megválasztása sem. Továbbá nem tapasztalható semmilyen etnikai feszültség körükben, ha félreértik egymást (mert kevés a tudásuk), vagy ha vélt sérelem éri őket.

INTIMITÁS

Az éjszakának fontos helye van, intimitást jelent a fiatalok életében (saját titkok, a felnőttektől elkülönített élet). Annak dacára, hogy a faluban nem volt elektromos áram, a leányok szombat este megfürödtek, haját mostak, kiöltöztek és szépítkeztek, majd egy házhoz mentek, hogy ott fiúkkal találkozzanak. A ház előző tulajdonosa a varrósakkört vezette az iskolában, majd a megyei adminisztráció propagandájának engedve az egyik szomszédos faluba költözött, ahol rokonai éltek. A ház közel feküdt az iskola tömbjéhez, ahol a ház mostani lakója is dolgozik. Ő egyedülálló nő, aki hároméves fiával költözött a faluba. A belső szobában a csonka család rendezkedett be, a másik, olyan előtérfele helyiség szabadon állt a fiatalok rendelkezésére. Itt jobbra csak 18 éven felüliek jöttek össze. A fiúk majd mind leszereltek már a hadseregből, ahol kipróbálhatták magukat. Ez az állapot azért értékes a fiúk körében, mert ez a felnőtté válás legbiztosabb jele (a leányok számára is). A fiatalok kártyáztak, beszélgettek és iszogattak. Alkoholt szerezni nem jelentett gondot nekik, mivel egyesek rokonai (szülei) ezzel kereskedtek.

A fiatalabbakkal a koromsötét utcán találkoztam, az iskolasorhoz közel, annál az épületnél, amelyen a helyi adminisztráció, a könyvtár és a hátsó részen lakó két család osztozik. A 14 és 17 év közötti korosztályba tartozó fiatalok húzódtak itt meg, cigiztek és iszogattak az éj leple alatt.

²³ Egy másik tragikus eset is foglalkoztatta a falu lakosságát. Ezzel kapcsolatban olyan véleményeket is lehetett hallani, hogy a három fiatal bátynak azért kellett megfagynia a tajgában, mert ittasan abban bíztak, hogy meghúzhatják magukat a faluba vezető úton félúton lévő vadászházban. Mikor utolsó erejükkel eljutottak a házig, és az ajtót zárva találták, lepihentek a ház előtt. Megfagyva ebben a pózban találták rájuk az arrajáró vadászok. A tulajdonos a háza bezárásával védekezett az arra járók vandalizmusával szemben. Mások hasonló meg gondolásból, bár az ajtót nyitva hagyják, a tajgai élethez nélkülözhetetlen értékeket a ház környéki bozótban rejtik el.

Az alkoholizmus mellett a másik, az 'Észak kisépeire' vonatkozó irodalomban mindmáig felbukkanó sztereotípiák mint narratív elem jól ismert a megyeszékhelyen élő oroszok körében is. Láthatóan a helyi lakosok is tudnak erről, ha nem is beszélnek róla. Ez arról szól, hogy a helyi nők könnyen a vendégek rendelkezésére állnak, akik azt gondolják, hogy ezek a szexuális együttlétek a nők (az evenkik) számára fontosak. A sztereotípiát az oroszok úgy kommentálják, hogy „friss vér” szükséges az elzárt közösség számára, hogy egészséges leszármazottak születhessenek (ennek a sztereotípiának a nyomát fedezhetjük fel abban a 'mesztic'-ekre vonatkozó ideában is, hogy ők azért erősek, mert oroszosok). A másik oldal megfontolásairól nem sok konkrétum tudható, legfeljebb a keretek járhatók körül.²⁴

Az emberek általában nem beszélnek a faluban folyó szexuális életéről, fokozottan érvényes ez a fiatalokra, különösen, ha idegenek is jelen vannak. Szinte semmit nem tudtam meg erről a témáról, csak arra lettem figyelmes, hogy az alkoholfogyasztás és a szexuális élet szokásai kapcsolatban állnak egymással, de a fiúk a gyakorlatról semmi konkrétumot nem árultak el. Annak ellenére, hogy a szexualitás nem egyéni verbális narratív téma, a fiatalok és a felnőttek beszámolóí mégis összefüggnek. A fiatalok a helyi és a látogató idegen (nem helyi) emberek eltérő helyzetét hangsúlyozzák, amellyel egyben a lokalitás jelentőségét emelik ki, és burkoltan a helyi emberek közötti szolidaritásra és egyben az idegenek kizárására utalnak. Az idegenek csak vendég státuszt kaphatnak a faluban, és bár gyakorlatot folytathatnak, de betekintést már nem kaphatnak abba, hogy milyen verbális helyi narratívák kísérik a jelenséget.

HELYIEK VAGY IDEGENEK

Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy az helyi-idegen különbségtétel az etnikai alapú osztályozás megfelelője. Továbbá a helyi emberek meglehetősen következetlenül használják e kategóriákat. Másrészt, hogy időnként az idegenek és a vendégek között is különbséget tesznek. Az idegenekkel kapcsolatos megnyilatkozások leginkább a genderektől függenek. A fiatalok kizárják az idegeneket, mert

²⁴ Míg a helyi lakosok közül az idegenebb oroszosok szégyellni valónak tartják, az evenkik vonal tagjai természetesebben, sőt láthatóan nagy izgalommal élik meg a helyzetet. Az egész jelenség alapja egy Szibéria-szerte elterjedt evenki intézmény, az andaki, amely az idegen etnikumú kereskedők számára biztosított evenki női társaságot elnyúló üzleti látogatásaik alkalmával. Ahogy most látom, ez 'jól bevált' alapvető módszer volt üzletfelek között evenki üzleti célok érvényesítése érdekében idegenekkel szemben. Erre utal az is, ha hiszünk a kapcsolódó (orosz) narratíváknak, hogy nem vették jó néven az evenkik, ha az idegen nem kívánt élni a szolgáltatással, mivel a gesztus visszautasítása a reménybeli üzlet eredményességét kérdőjelezte meg (rossz üzlet előjele volt). Az idegenek látogatásainak ez mindig egyértelmű célja volt, amely mind máig mit sem változott. Kereskedni jártak az evenkikhez, ami az evenkik számára is alapvetően fontos volt, hiszen ekképpen tudtak csak olyan dolgokhoz jutni, amelyek máskülönben nem álltak a rendelkezésükre.

rivalist látnak bennük. Távolabb tudják helyezni a riválisaikat, veszélytelenebbé tudják őket tenni azzal, ha idegennek bélyegzik őket. A fiúk élesebb határt húznak helyi és idegen közé, mert a vadászterületeket féltik. E tekintetben a lányok megnyilatkozásai viszont a tanárnőkkel szemben kizáró. Őket élik meg riválisaikként. Ők nők és egyben idegenek lesznek.²⁵ „A tanárnők mások – „Oni ne nashi” – mondják oroszul, „Ők nem a mieink” –, mert ők nem itt nőttek fel”.²⁶

Összhangban az általános vélekedéssel, a tanárnők maradnak csak idegenek, akik ugyan a faluban élnek, de nem változik meg a helyzetük (oroszok és idegenek). Habár gyerekeik már helyiek lesznek a férj-apák jogán, még akkor is, ha az apa orosz, de helyi, hiszen már a faluban nőnek fel, és később is itt maradnak.

Ahogy már említettem azok az evenkik, akik Északra, Evenkiföldre költöztek, csak vendégek lehetnek abban a faluban, ahol a világra jöttek, amely annak köszönhető, hogy úgy beszélnek, „mintha sose éltek volna itt” – a helyi rokonok interpretációi szerint.²⁷

ETNIKUS IDENTITÁS

A helyi iskola (cserkesz-orosz vegyes etnikai háttérű) igazgatónője üzent, hogy szeretne velem találkozni. Arra kért, hogy mint az evenkik kutatója ajánljak egy napot arra, hogy evenki fesztivált tartsanak. Mondtam, talán november 7. lenne a legjobb, mert a szovjet időben addigra az első őszi zsákmánnyal mindig visszatértek a faluba az evenki vadászok, hogy kereskedőkkel találkozzanak és „pihjenek egy kicsit”, mielőtt újra visszatérnek a tajgába vadászni.²⁸

Érthető módon nem örült az ötletnek, mivel egy sokkal archaikusabb megfontolást remélt tőlem.

Máskor elmesélte, hogy szeptember elején, a faluba érkezésem idején, éppen a helyi iskola színjátszócsoportjával járt Irkutszkban, az északi kisépek területi fesztiválján. Ott látták a tofa csoport színelőadását, amelynek egy sámán szertatás bemutatása is a része volt. Hangos sikert aratott ez a műsor. Arra kért, hogy segítsék egy hasonló műsort összeállítani a helyi iskola számára.

Továbbá helyet adtak egy kis múzeumnak a helyi iskola épületében, ami tulajdonképpen a tanári szoba egyik falát, az igazgatói szoba előterét jelentette. Itt az orosz etnikai háttérű tanárnők (akik, mint láttuk, egyedüli idegenek a faluban)

²⁵ Majd minden tanár nőnemű és „tiszta” orosz származású. Csak egy férfitanár kivételt találunk a faluban, szintén orosz háttérrel. Felesége az egyetlen nő, aki aktív vadász a faluban.

²⁶ D. BILSKER–D. SCHNIEDEL–J. MARCIA szerint: „Míg a férfiak számára az ideológiai, addig a nők számára a szexuális-interperszonális tárgykör jelenti a legelőremutatóbb státuszt.” (In NUMMENMAA–SINISALO, 2000, 109).

²⁷ Az antropológus is csak vendégjogon élhetett a faluban.

²⁸ A szovjet idők előtt az evenkik számára nem volt szignifikáns jelentősége a falunak, csak az idegenek laktak ott, mivel az evenkik a tajgában vadásztak, akkor még nem voltak falvak a tajgában.

különböző, az evenkik életével kapcsolatos tárgyakat gyűjtötték össze férjük (evenki) családjától. Ezek közül néhányat előszeretettel bélyegeztek sámán tárgynak, még akkor is, ha a helyi hagyományok ezt nem tudták megerősíteni. Másnapra, miután mindezt megjegyeztem az igazgatónőnek, a kérdéses tárgyak eltűntek a tanári szoba faláról, csak a régi feliratok árulkodtak a helyi evenki identitás idegenek általi kontrollálásának (és kisajátításának) igényéről és mindazonáltal a téma (sámánizmus) törekenységéről, a külső érdekek és a helyi gyakorlat (szokások, tudás) a peresztrojka után egyre inkább felmerülő összeegyeztetésének igényéről.

Különböző sztereotípiák élnek az evenkik etnikus identitásával és az 'észak kisépe' státuszával kapcsolatban. A szovjet időkben az evenkiket „halálra ítélt népek” tartották az oroszok. Ezzel propagálták a vegyes házasságok gyakorlatát, különösen az orosz férfi–evenki nő konstellációjában.

A második sztereotípiát a Vörös Hadsereg és a tajgai vadászok között alakít ki a kapcsolatot. Az „északi kisépek” (közülük a legnépesebb evenkik) tajgai vadász fiai közül kerülnek ki a legjobb mesterlövészek. A katonák evenki származása ma talán csak a parancsnokok számára fontos, mint a második világháborús szovjet hagyományok folytatása. A többi katonatárs számára ennek a sztereotípiának (etnikus önidentifikálásnak) ma már nincs (ekkor) jelentősége. Az evenki származású katonák számára is csak azért fontos ez a rendelkezésre álló eszköz, mert így tudják magukat a tajgai szülőföldjükhöz kötni, elevenen tartani a tajgai haza képét. A katonák honvágya messze a falutól a Vörös Hadsereg kötelékében az 'evenkinek lenni' érzésben fogalmazódik meg.²⁹

A fentebb leírtakat színezi tovább, hogy ma általános Tutturában a vegyes házasságok gyakorlata. Csak egy olyan evenki családról tudok a faluban, amelyben egyáltalán nincs orosz és más idegen vér. A helyi evenki nacionalisták – akik szintén vegyes családi háttérűek – is csak őket tartják tiszta vérű evenkiknek.

Az oroszokról a következő dinamikus képet kaptam a tuturai fiataloktól. A második világháború előtt csak evenkik éltek itt. Oroszok és más idegenek csak ekkor (1944-től) kezdtek ideköltözni. Kezdetben az oroszokat is idegennek tekintették, és csak később váltak helyiekké. Nyomon követhető az a történeti szempontú folyamat, ahogy az oroszok és más bevándorlók evenkivé váltak. „Előbb idejönnek (azaz bevándorolnak), majd letelepednek a faluban, de csak akkor tudnak itt maradni, ha helyi emberrel házasodnak össze. Evenkivé válni azért volt fontos, mert így lehetett vadászterülethez jutni, amelyen később már vadászgyakorlatot lehetett folytatni. Individuális megközelítésben: az idegenek szerettek itt lenni, ennek az az oka egyesek véleménye szerint, hogy itt szép a természet. Különböző is többnyire érdekes emberek az idegenek az evenki fiatalok szemében. A különbség csak a megértésben fogalmazható meg, hogy ők más (orosz) akcentussal beszélnek, mint a helyiek.”

Minden leszármazott evenki lesz, függetlenül attól, hogy az apának vagy az anyának voltak evenki felmenői, csak azok nem lesznek evenkik, akik a külvilágban szocializálódtak (nőttek fel). Régebben a szülők (az anyák) az ingyenes okta-

²⁹ Ezt a „mitoszt” példázza ZABURIN (1967).

tásért, öltözékért, étkeztetésért is evenkinek írták gyerekeiket, amelyeket az 'észak kisépeinek' privilégiumaiként kaptak egészen 1995-ig. Annak ellenére, hogy az orosz állam ma már nem nyújt ilyen szolgáltatásokat, a múlt dicsfényét a jövőre vetítve, egy jobb, fényes jövő reményében a szülők gyerekeiket mégis evenkinek regisztráltatják (a háztartási könyvekben, *pokhoziaistvennye knigi*).³⁰

A jelen interetnikus kategóriák a megszilárdult őslakosok és a bevándorlók között húznak határt. Napjainkig a tanárok közül kerül ki a legtöbb bevándorló. Úgy tudnak gyökeret verni és integrálódni a falu közösségi életébe, ha hozzámennek egy helyi („evenki”) férfihoz, és evenki gyerekek anyjává válnak.

Különös tekintettel a narratív kommentárookra és a mindennapi életben megfigyelhető magatartásmintákra különböző helyzetekben (a faluban), a felnőttekkel kapcsolatban megfigyelt kép arra enged következtetni, hogy a mindennapi életben a nemzetiségi hovatartozásnak általában nincsen különösebb jelentősége, az együttélésen és a helyi (születési) jogon van a hangsúly. Az etnikus identitás dinamizusa abba az irányba mutat, hogy előbb vagy utóbb mindenki evenki lesz, tekintet nélkül arra, hogy milyenek voltak a felmenői és honnan érkeztek. A mindennapos alkoholfogyasztás mégis felszínre hozza ezt a különben ideológiai szinten a legutóbbi időkig mélyben megbúvó etnikus réteget, polarizálja a résztvevők relatív nemzetiségi hovatartozását. Azaz, ebben az esetben, az italozásokban résztvevők mások nemzetiségi hovatartozásának alapján adnak hangot saját etnikai identitásuknak. Ilyen alkalmakkor teljesen természetesen a nemzetiségi feszültségek, konfliktusok felszínre törése. Ekképpen az etnikus identitás a felnőtteknél akkor kerül felszínre, mikor megváltozott tudatállapotba kerülnek (ittasak lesznek, elvesztik a (például [gyerekek által gyakorolt] társadalmi kontrollt). Ilyen alkalmakkor akaratlanul is szóba kerül az etnikai identitás kérdése, amely szinte reflexszerűen működik. Az evenkiknek saját megvallásuk szerint is szükségük van az ilyen helyzetekre a társadalmi és szociális helyzetük „pillanatnyi” feloldására (amely talán Bateson *schismogenesis*-ével ragadható meg leginkább (BATESON, 1972).

Míg a legendákkal kapcsolatban az értékek ridegebbek, merevebbek, és ennek rétegnek nagy az etnikai töltete, makacsabb, kizáró gondolkodás jellemzi, addig a mindennapi életben a más normákkal szembeni megengedés (tolerancia) és az adaptálás jelentkezik értéként. Például azok, akik vegyes családból származnak, könnyen megváltoztatják etnikus identitásukat annak függvényében, hogy aktuális érdekeik éppen mit kívánnak, milyen terveket szőnek a jövővel kapcsolatban (itt maradni vagy elköltözni; a helyi *obscsina* vezetőjének lenni stb.).

A fiatalok számára az etnicitás *nacija, nacial'nost'*. A faluban különböző etnikai háttérű egyének élnek, de az etnicitás általában nem játszik különösebb szerepet a falu társadalmi életében (a fiatalok és a felnőttek körében sem). Továbbá van az etnikus legendáknak egy olyan kontextusa a felnőtteknél, amelyet az italozások

³⁰ Ma már nem követhető nyomon az etnikai hovatartozás, a szovjet idők gyakorlatával szemben, az útlevelekben. Mégis az elsősorban a helyi gazdasági viszonyokat rögzítő dokumentumok évről évre tájékoztatást adnak az etnikai hovatartozás dinamikus viszonyairól is.

alkalmával lehet megfigyelni. Ez a kontextus inaktív, nem kerül felszínre a fiatalok italozásai alkalmával.

De van egy másik meglehetősen fontos különbségtevés a helyiek és az idegenek között. A 'helyi' terminus nemcsak a születési helyre, hanem azokra is vonatkozik, akik a faluban nőttek fel (a szocializáció szerepe). Minden egyes embernek van nemzetisége (etnicitása), amely nem elsősorban az akaratától függ, hanem attól, hogy mit gondolnak róla mások: a családjáról, a szüleiről, a társadalmi helyzetéről, neveltetése kulturális hátteréről. Másrészt az evenkik mellett az oroszok is beletartoznak a helyi kategóriába. De az evenki háttérű fiúk véleménye szerint az evenki és az orosz etnicitás a helyi és az idegen kategóriáknak megfelelő párok.

Leggyakrabban az etnikus ideák mintáit a szülők adják. Ez nem jelent sem individuális, sem nagyon távan értelmezett társadalmi értékvonalat, sokkal inkább a mindennapi életben megfogható családi gyakorlatokat, ideákat és állásfoglalásokat. Ezek jelentik a legfontosabb kapaszkodókat a fiatalok etnikus önmeghatározásában.

Másrészt a külvilágban élők számára nem mindig fontos, hogy egy a tajgai faluból érkező fiatal evenki vagy sem. Ezek az esetek szintén a fiatalok közötti szolidaritást erősítik.

Nehéz bármit mondani az etnikus hovatartozás szerepéről a fiatalok párválasztásában. Ez ellentmondásos, de lehet, hogy csak összetettebb jelenség annál, mint hogy néhány szóban tárgyalni lehessen. Míg a narratívák arról szólnak, hogy az etnikai hovatartozásnak nincs akkora jelentősége a fiatalok véleményalkotásában, addig néhány lány mégis csak *metisz* vagy orosz társat tud csak elképzelni magának, de burjátot már nem, míg másoknak az evenkik tetszenek.

Továbbá a felnőttek véleményével ellentétben a lányok úgy gondolják, hogy a gyerekek etnikus hovatartozásának kérdésében inkább az anyának kell engednie az apa akaratával szemben, amely egy mélyben megbúvó patri értékrend felszínre törésének jele.

A hagyományos etnikus kategóriák (evenki, burját, orosz) mellett egy új jelenséget is meg lehet figyelni a faluban. A *metisz* terminus a fiatalok etnikus véleményalkotásában meghatározó szerepet játszik, a felnőtteknél viszont ilyet nem lehet megfigyelni.

Utóbbira példa, hogy a felnőttek néha így definiálják mások interetnikus házasságból született gyerekeit. Másrészt véleményem szerint, ha egy fiatal *metisz*nek nevezi magát, az kapcsolatban állhat azzal a helyzettel is, mikor az interjúalany nem szeretne vagy tudás hiányában nem tud a saját vagy más vegyes etnikus háttérének részleteibe betekintést adni. Előfordul, hogy a fiatalok közül valaki azért nevezi *metisz*nek magát, hogy a „tiszta vérű” evenkikhez viszonyítva fejezze ki (relatív) etnikai identitását, például azt, hogy 'helyi orosz'. Másrésztől viszont ez a másság kifejezésének eszköze, mivel egy 'metisz' szempontjából majd mindenkégyanolyannak, 'evenki'-nek látszik.³¹

³¹ Azok a felnőttek használják ezt a terminust, akiknek saját személyes tapasztalatuk van a jakutokkal kapcsolatban. Azokat a jakutokat jelölik a *szakhalar* terminussal (*szakhalarok*; a

A legtöbb ember számára az evenki faluban meglehetősen fontos és nagy presztízsű evenkinek lenni, de ez a fiataloknál kevésbé hangsúlyos. A szülők és rokonok általában evenkik, de az etnikus háttér pontos részleteibe már nem szerezhettünk betekintést. A barátok is evenkik. Az evenkik között a viszony „normális” (*normal'no* oroszul, azaz baráti). A szomszédos evenki falvakból (az egyik három-, a másik négy napi járásra fekszik innen) származó fiatalokkal szemben a kollégiumban semmiféle kizáró magatartást nem tanúsítottak a helyi fiatalok, tudjuk meg a beszámolókból.³²

Az evenkik és a burjátok közötti interetnikus konfliktusoknak régi hagyománya van a Bajkál nyugati partján. Míg ez a szokás könnyen nyomon követhető a felnőttek beszámolóiban, sőt magatartásában is, addig a fiatalok ezen az alapon nem különböztetik meg saját nemzedékük tagjait: például nem tudnak burját fiatalokat megnevezni a faluban, miközben a szülők ezt minden nehézség nélkül megteszik. Ezzel együtt az evenki fiatalok a kivételes esetben használt 'burját' jelzővel a külvilág és maguk között húznak határt.

Az egymás közötti (korosztályon belüli) szolidaritás magasabb szinten érvényesül a fiataloknál, mint az etnikai alapon történő megkülönböztetés. A szolidaritás a közös helyi szocializáción alapul.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányomban a fiatalok véleményalkotásán keresztül adtam betekintést egy dél-szibériai evenki falu társadalmi életébe. Három olyan kérdéskört tárgyaltam, mely számukra is, az életükben is kiemelt jelentőségű. Továbbá összevettem a fiatalok véleményét a felnőttek életének (gyakorlati) tapasztalataival. A helyi közösség életének megfigyelésén keresztül világítottam meg kívülről jövő (orosz) sztereotípiákat, melyek az evenkik és általában a szibériai kisépek életére vonatkoznak. A peresztrojka után nem figyelhetünk meg áttörést jelentő, lényegi változásokat az evenkik életében Oroszországban, ha csak arra nem gondolunk, mint a felső-lénai evenkik esetében, hogy egyre nagyobb biztonsággal mozognak a külvilágban. Míg az evenkik irányába megnyilvánuló hozzáállás mit sem változott a külvilág képviselői részről (ez kísértetiesen hasonlít az egykori szovjet rendszerben tapasztaltakhoz), és az evenkik számára rendelkezésre álló lehetőségek száma nem nőtt jelentősen, de individuális szinten mégis egyre aktívabban kívánnak be-

szakhaból, a jakutok önelnevezéséből), akik a városban laknak és vegyes házasságból származnak. Ez a terminus szinonimája a *metisz* kifejezésnek, amelyet a fentebb említett helyi evenkik használnak: A *szakhalarok metiszek*. A 'mesztic', a 'kevert' (vérű) kifejezés helyi orosz változata az orosz-öslakos vegyes kapcsolatból születetteknek utal.

³² Mint fentebb már említettük, 1995-ben a helyi kollégiumot (*internat*) bezárták.

leszólni az egyéni sorsukat érintő kérdésekbe.³³ Ezek elsősorban a fiatalokat (az evenki felnőttek gyerekeit) érintik, mivel ők a jövő biztosítékai. Ők (még) nem alkotnak egy egységes új értelmiséget, hanem olyan fiatal evenkikként lépnek fel, akik döntési helyzetekben már saját gyakorlati tapasztalatot szereztek. 2003 őszén e folyamat első lépéseinek tanúja lehettem.

IRODALOM

- BATESON, G.
1972 *Culture Contact and Schismogenesis*. Steps to an Ecology of Mind. 61–72. New York, Ballantine Books
- BELJAEVA, G. F.–DENISOVA, D. E.–POPOVA, L. V.–ZABELINA, T. JU
2003 *Zhenshchina i muzhchina v svete medico–antropologicheskikh dannikh*. Moskva, Chast' IV. RAN Inst. Etn. i Antr. im. Miklukho–Maklaja
- ELIAS, N.
1978 *Zum Begriff des Alltags'*. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Sonderheft 20.
- HABECK, J. O.
2003 *What it Means to Be a Herdsman. The Practice and Image of Reindeer Husbandry among the Komi of Northern Russia*. PhD disszertáció, Cambridge University
- HELLER, Ágnes
1984 *Everyday life*. London, Routledge and Kegan Paul
- KASURINEN, H.
2000 Introduction into the Part IV: Constructing a personal future. In: PUURONEN, V.–SINISALO, P.–MILJUKOVA, I.–SHVETS, L. (szerk.): *Youth in a Changing Karelia*. 121–126. Ashgate, Aldershot
- KHLINOVSKAYA–ROCKHILL, Ye.
2003 *Family discontinuity and social orphanhood in the Russian Far East: children in residential care institutions*. PhD disszertáció, Cambridge University
1999 *Muzhchina i zhenshchina v sovremennom mire: menjajushchiesja roli i obrazy*. Moskva, I. RAN Inst. Etn. i Antr. im. Miklukho–Maklaja
- NUMMENMAA, A. R.–SINISALO, P.
2000 Gender differences in identity Development. In: PUURONEN, V.–SINISALO, P.–MILJUKOVA, I.–SHVETS, L. (szerk.): *Youth in a Changing Karelia*. 107–121. Ashgate, Aldershot

- PILKINGTON, H.
1994 *Russia's Youth and its Culture*. London–New York, Routledge
- PILKINGTON, H. (szerk.)
1996 *Gender, Generation and Identity in Contemporary Russia*. London–New York, Routledge
- PILKINGTON, H.–OMEL'CHENKO, E.–FLYNN, M.–BLIUDINA, U.–STARKOVA, E. (szerk.)
2003 *Looking West? Cultural Globalization and Russian Youth Culture*. Pennsylvania, The Pennsylvania State University
- PUURONEN, V.–KASURINEN, H.
2000 The Everyday Life of Young People in Karelia in the Mid- 1990-ies. In: PUURONEN, V.–SINISALO, P.–MILJUKOVA, I.–SHVETS, L. (szerk.): *Youth in a Changing Karelia*. 29–58. Ashgate, Aldershot
- PUURONEN, V.–SINISALO, P.–MILJUKOVA, I.–SHVETS, L. (szerk.)
2000 *Youth in a Changing Karelia*. Ashgate, Aldershot
- RIORDAN, J. (szerk.)
1989 *Soviet Youth Culture*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press
- SINISALO, P.–SHVETS, L.–RUSANOVA, V.
2000 Value Orientations of Russian and Finnish Young People. In: PUURONEN, V.–SINISALO, P.–MILJUKOVA, I.–SHVETS, L. (szerk.): *Youth in a Changing Karelia*. 74–92. Ashgate, Aldershot
- SSORIN-CHAIKOV, N.
2003 *Social Life of the State in Subarctic Siberia*. Stanford University Press
- WILLIAMS, Ch. (szerk.)
1999 *Ethnicity and Nationalism in Russia, the CIS and the Baltic States*. Ashgate, Aldershot
- ZABURIN, S.
1967 *Trubka snajpera*. Irkutsk

³³ Pentti Sinisalo, Larissa Shvets és Valentina Rusanova közös tanulmányában erre vonatkozóan megjegyzi, hogy „az a kérdés, hogy vajon, ami előtérbe helyezi mint életcélokat az egyéni életet és az elsődleges társadalmi csoportokat (a családat, és a személyes kapcsolatokat) közvetlenül függ-e egy átmeneti korszaktól”... „Míg a szovjet tudat magvát a közösség dominanciájának és a szupraindividualitásnak az értékei jellemezték, addig ma virtuálisan minden korcsoportnál, elsődlegesen a fiataloknál, a magánélet és az ember saját anyagi és spirituális jólétének elsődlegessége felé mutató érdeklődés figyelhető meg” (SINISALO–SHVETS–RUSANOVA, 2000, 88).

ISTVÁN SÁNTHA

“HOPEFUL FUTURE!?”

Options in the Life of Evenki Youth in South Siberia

In this paper I wanted to show the social life in an Evenki village in South Siberia through the opinions of the youth, discuss two or three questions which are important to them. Furthermore I would have liked to juxtapose their opinions with the experiences of the life of adults, and to help deconstruct the (outsider/Russian) stereotypes about the life of Evenkis and other ‘small peoples of the North’ by showing my observations in a local community. Since the disappearance of the Soviet regime there have been no spectacular changes from the point of view of Evenkis, even though Upper-Lena Evenkis communicate in the outside world with more and more safety. While (passive) the mainstream attitude towards the Evenkis has not changed (it is similar to that of the former Soviet system) and the possibilities for the Evenkis have not increased significantly, they as individuals more expressly and actively) wish to discuss the social questions concerning them and their own (private) lives. And these questions particularly concern the youth (the children of Evenki adults), because they are, first and foremost, relevant for the future. It is not the new intelligentsia who gets into the positions of bureaucracy, but the young Evenkis, who as individuals get already own practice in the situations of decision. In the spring of 2003 I was a witness of the “first” steps of this process.